

Poimanje obitelji u misli Ivana Merza

Ivan Bodrožić*, Zorica Šitum**

Sažetak

Autori u ovom radu, artikuliranom u dva dijela, propituju stav Ivana Merza o obitelji i obiteljskim vrijednostima. U prvom dijelu ukazuju na bitne trenutke i točke Merzova osobnog iskustva obitelji, obiteljskog odgoja i odgoja za obitelj. U okviru toga iznose njegovo dječjačko i mladenačko iskustvo odgoja primljenog od roditelja u Banjaluci. Potom slijedi analiza njegove prve zaljubljenosti te spoznaja i iskustvo zrele ljubavi. Nakon toga pokazuju kako je djelovao na vlastite roditelje odgajajući ih u vjeri i potičući na obraćenje. A za kraj ne propuštaju primijetiti kako je Ivanu Merzu Blažena Djevica Marija bila ideal i pomoćnica u odgoju za obiteljske vrijednosti. U drugom dijelu članka propituje se Merzovo djelovanje u korist obitelji na razini orlovske organizacije kojoj je bio na čelu. Zanimljiva je najprije Merzova analiza društvenih okolnosti i stanja u obiteljima početkom 20. stoljeća, gdje ukazuje na tolike destruktivne čimbenike. Upravo u takvom društvu autori pokazuju kako Merz postaje zaštitnik obitelji i obiteljskih prava i vrijednosti, tj. zagovornik ispravne obiteljske politike u društvu. Razvidno je potom kako ga ocrtavaju kao borca za dostojanstvo žene, koji na poseban način inzistira na odlukama zaručnice i majke, ne zaboravljajući ukazati ni na ispravnu zadaću muškarca u obitelji.

Ključne riječi: Ivan Merz, obitelj, odgoj, ljubav, ćudoredni odgoj, vjerski odgoj

Uvod

Ivan Merz, veliki obnovitelj hrvatskog naroda te uzor katoličke mladeži u drugom i trećem desetljeću dvadesetoga stoljeća, u svom obnoviteljskom djelovanju kao jednu od bitnih vrijednosti isticao je vrijednost obitelji utemeljene na braku, po čemu je i danas njegova misao aktualna. Stoga je i njegovo društvenopolitičko zauzimanje i djelovanje neophodno kao svoje primarne ciljeve imalo i dobrobit obitelji, bez koje nema zdravog napretka društva i naroda. U ovom radu je teme-

* Prof. dr. sc. Ivan Bodrožić, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Vlaška 38, 10 000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: ivan.bodrozic@gmail.com

** Zorica Šitum, dipl. teol., Osnovna škola »Kraljica Jelena«, Solin. Adresa: Put mira b. b., 21210 Solin, Hrvatska. E-pošta: situmica@hotmail.com

ljni cilj, polazeći od njegovih tekstova, iznijeti nosive ideje Merzova nauka o obitelji, ne zaobilazeći također ni njegovo osobno iskustvo kojim je bio obilježen, a koje je tako marljivo zapisivao i analizirao, korigirajući i sama sebe kad je uočavao opasnost odmaka od evanđeoskih ideja i vrijednosti. Stoga će se ovaj rad i artikulirati u dva dijela. U prvome će se samo ukazati na njegovo životno iskustvo, da bi se kasnije propitalo stavove koje je zauzimao glede obitelji, tj. njegovu »orlovsku« djelatnost u korist obitelji.

1. Merzovo iskustvo obitelji i obiteljskih vrijednosti

1.1. Obiteljski odgoj

Ivan Merz je, kao jedinač u roditelja, od svoga djetinjstva odgajan u liberalnom građanskom duhu. U Banjaluci, multikulturalnom i multinacionalnom gradu onoga doba, te ujedno ekonomskom i kulturnom središte sjeverne Bosne, »visoko su se cijenile svjetske vrednote dok je kršćanstvo bilo više tradicija i formalnost, oznaka sociološke pripadnosti i nije zadiralo previše u svakidašnji život tog višeg sloja banjalučkog građanstva kojemu je pripadala i obitelj Merz. Liberalno usmjeren obiteljski odgoj oskudijevao je kršćansko–katoličkim, nacionalnim i etičkim poukama i vrijednostima.«¹

Tek kasnije će uočiti sve nedostatke i manjkavosti takvog odgoja, kao što će uočiti kolika je blagodat bila pohađati vrtić časnih sestara Klanjateljica Predragocjene Krvi Kristove, gdje će steći prve temelje vjerske pouke, što mu je u obitelji nedostajalo. Nakon pučke škole pohađa gimnaziju (od 1906) te se u slobodno vrijeme bavi gimnastikom, tenisom, klizanjem, šahom, a revno pohađa i školu violine i glasovira. Osim toga privatno uči engleski i francuski jezik. Nikada neće prezreti nijednu od aktivnosti kojima se bavio, premda će kasnije sazreti shvaćajući da prvotna zadaća obitelji nije omogućiti svestran razvoj u takvim disciplinama, nego prije svega duhovno–moralni odgoj.

Informacije o vjeri je dobivao na vjeronauku koji se tada poučavao u školi sve do mature. Međutim, za njegovu vjersku izobrazbu nije bio toliko zaslužan ni obiteljski odgoj ni službeni vjeronauk u školi, koliko primjer i utjecaj njegova srednjoškolskog profesora, uzornoga katoličkog laika dr. Ljubomira Marakovića, jednog od najistaknutijih ličnosti Hrvatskoga katoličkog pokreta svoga vremena. Poučavajući književnost i umjetnost, nastojao je usaditi đacima smisao za vrijednosti, te mladi Merz njemu duguje svijest o moralnim i kršćanskim vrednostima, pa i onim hrvatskim nacionalnim, za koje je smatrao da se trebaju njegovati u obitelji, te će bez pretjerivanja kasnije reći da ga je »katolički svjetovnjak spasio za vječnost«.²

1 Usp. Božidar Nagy, *Tko je Ivan Merz*, Zagreb, 1980, str. 5.

2 Usp. Božidar Nagy, *Putokaz suvremenom naraštaju*, Zagreb, 2003, str. 64. Kao dak realne gimnazije, iako živeći u liberalnoj sredini, ipak je čitao »Hrvatsku Prosvjetu« i »Gral«, gdje kao mladić

1.2. Iskustvo prve zaljubljenosti

Premda *per viam negativam* dolazi do svijesti koliko je bitna uloga obitelji u duhovnom i vjerskom odgoju, Merz spomenute nedostatke nikad nije upotrijebio kao izgovor slabosti, nego je kasnijim radom nadoknađivao sve manjkavosti u obiteljskom odgoju. Jedno drugo bitno životno iskustvo unutar kojega je također sagledavao obiteljske vrijednosti je bilo iskustvo prve zaljubljenosti. U šesnaestoj godini naime Ivan je doživio prvu, idealnu ljubav, kako je sam naziva. Zaljubio se u djevojku iste dobi, Gretu Teschner, koju je upoznao u obiteljskom krugu prijatelja. Iskustvo prve ljubavi, doživljeno veoma snažno i zanosno, ostavilo je duboke tragove u njegovoj duši, ne samo zbog samog iskustva nego i zbog tragičnih posljedica koje su naknadno slijedile, ali ne Ivanovom krivnjom. Dok je Greta naime boravila kod roditelja u Travniku, dala se zavesti od jednog muslimana, i kad ju je ovaj iskoristio i ostavio, razočarana je počinila samoubojstvo u mjesecu srpnju 1913. godine. Ovaj će ga događaj nagnati na trajno preispitivanje i promišljanje tragedije, je li se mogla izbjeći i što ju je sve prouzročilo.

Započinjući dnevnik više od pola godine nakon njezine smrti, Ivan prije svega stavlja posvetu Greti,³ a u dnevnicima je se veoma često sjeća, analizirajući svoj kritički stav prema njoj i osjećaj velike ljubavi, koja se sada produhovila i pročistila. Nakon tog događaja još jasnije zna da zaljubljenost i ljubav ne smiju postati igračke ni izgovori za iskorištavanje drugoga, nego trebaju težiti prema obitelji, gdje se potpuno artikuliraju. Greta je to očito smetnula s uma i dopustila se zavesti, no za Ivana je ona bila poticaj za idealizam čistoga života, jer su njegove namjere prema njoj bile ispravne. Postaje mu kao »idol«, bolno osjeća njezinu odsutnost, njezina duša se iskristalizirala u njegovoj svijesti; također se moli za nju i sjeća o rođendanima.⁴

Propitujući lom — preporod koji mu se zbio u duši nakon Gretine smrti, kako sam kaže u dnevniku, može se raščlaniti na nekoliko elemenata. Ivan ponajprije dolazi do svijesti o cjelovitosti ljudske ljubavi, sastavljene iz duhovnog i tjelesno-erotskog elementa, s time da je erosu biti u službi duhovne dimenzije. Jasno mu je da platonska ljubav između muškarca i žene ne može postojati, isto kao što naglašavanje samo erotskoga vodi u devijaciju i može biti pogubno. Bez čudorednih vrijednosti koje reguliraju ljubav i seksualnost, usmjeravajući ih višim ciljevima određenima za ljudsku ljubav, može doći do tragedije. Moral je u temelju sretnog života u ljubavi, te Ivan, pitajući se i tražeći posljednje razloge zašto je Greta počinila samoubojstvo, smatra da je na tragu odgovora kad uočava nedostatak dužnog odnosa s vječnošću, premda je uz tjelesnu ljepotu imala i intelektualnih svoj-

pronalazi svoju privremenu misao vodilju »Živjeti istini, dobroti i ljepoti«, koju će nazvati estetskim katolicizmom, a u zrelijoj dobi će je napustiti i zamijeniti trezvenijim gledanjem na život, svijet i cjelokupnu stvarnost, da bi svoje ishodište i uvir našao u soteriološkoj koncepciji.

3 Božidar Nagy, *Prijatelj mladih, Ivan Merz*, Zagreb, 1974, str. 4: »To je moj vijenac, koji polažem na njen grob, Svetoj i časnoj uspomeni prve ljubavi, koja me je preporodila.«

4 Usp. 6DIM, 18. XII. 1918.

stava koja su odgovarala Ivanu (zanimanje za literaturu, poeziju, umjetnost, povijest).⁵

Međutim, temeljni uzrok njezina samoubojstva Ivan nalazi u krivom obiteljskom odgoju, za što je bila najodgovornija njezina majka, koja nije držala shodnim usaditi svojoj kćeri čvrst i ispravan odgoj za ljubav i obitelj. Na dva mjesta u dnevniku Ivan to izričito tvrdi. Nalazeći se u Zagrebu na proputovanju, susreo je Gretinu majku s nekom prijateljicom na ulici. Prolazila je jedna žena i podigla je suknju zbog kiše, zbog čega su njih dvije sebi dopustile neukusan »erotski« komentar.⁶

Ivan Gretinoj majci zamjera također što nije svojoj kćeri usadila ono vjersko, osim što nije usadila moralno, na čemu je doista mogao počivati ljudski život. Greta je naime mogla u slabosti pogriješiti, ali je potom trebala imati vjersku snagu stati pred Boga koji joj može oprostiti i sanirati rane grijeha, a njoj je upravo to nedostajalo. Iste godine zapisat će Ivan i ove misli o Gretinoj majci: »To je žena koja ima 'esprit-duha', ali bez moralnog temelja... Da, ona je na prvom mjestu kriva za Gretinu smrt.«⁷

Premda majka na kraju snosi odgovornost za tragediju svoje kćeri, Ivan optužuje također i sebe da je tome pridonio, jer je u njoj gledao samo tjelesni, erotski vid, pustio se previše vući tom slatkom porivu prve ljubavi: »Bio sam životinja.« Ova samooptužba i osjećaj krivnje nema objektivnog temelja, jer među njima nije bilo tjelesnih odnosa, kao što jasno proizlazi iz dnevnika. Postojali su samo izrazi ljubavi uobičajeni među zaljubljenima, koji su u njegovu slučaju kulminirali samo poljupcima. Izjave o »suodgovornosti« za tragediju prije svega otkrivaju osjetljivost njegove moralne savjesti, ali i svijest da ljudi pridonose dobru drugoga i njegovu odgoju. Iz toga proistječe potreba o podlaganju »erotskoga« vjerskim načelima, što po njemu postaje preduvjet ostvarenja i budućnosti. Nošen takvim iskustvom te svjestan mogućih pogibelji, moći će odgajati mlade naraštaje za obiteljske i bračne vrijednosti.

Treća karakteristika loma — preporoda je produbljenje spoznaje i vjere u onostranost, povezano s ozbiljnošću promatranja i sučeljavanja sa životom u ovostra-

5 DIM, 04. VII. 1914: »Život je borba za istinom, a ona kukavno odustaje od te borbe. Dijete je dvadesetog vijeka, laganih nazora. Da je sada živa, možda bi bilo sve drukčije, ili možda ne. Možda bi i ja još bio dijete dvadesetog vijeka... Ali dubine joj nitko nije dao. Prolazio joj je život monotono, razmišljala kad dan dođe, dan ode, čeka da i prođe. Možda bi se udala, dobila djece i umrla. Takav je život. No nije znala zašto živi. Nije možda ni znala da ima vječnost i da sve divote svijeta, sva priroda, da dovode do spoznaje da je to sve od Duha Neizmjernog, od Ideala čovječanstva, od Istine, Dobrote, Ljepote. Prošla je, a proći ću i ja, a i sve ovo, ali mi ćemo svi biti.«

6 Ivan Merz, *Ljubav i čistoća*, Zagreb, 2002, str. 32: »Kad sam otpratio po kiši gospode, prošla je jedna i digla suknju, da se je dosta vidjelo. Pošto sam se instinktivno okrenuo, počele su o erotičnom, da ću se promijeniti i dr. Bilo mi je teško da to baš čujem od Gretine mame, koju dosta volim, a vidim da je jedini ovaj erotični element u odgajanju i u kćeri ubio prirodni religiozni život u čovjeku, tako da se je mogla odlučiti na samoubojstvo ili jasnije rečeno: Puštaj erotične misli, živim od dana u dan, bez molitve i misli na vječnost i život postane bez svrhe. Zašto se ne bi ubio, pita se čovjek u času rezignacije i neraspoloženja i to može da učini.«

7 *Isto*, str. 40.

nosti. Ivan ozbiljno započinje razmišljati o misteriju smrti i vječnosti, povlačeći posljedice u traženju ispravnog puta.⁸ Nije propustio posjetiti Gretin grob u Travniku te, duboko potresen njezinim nestankom, razmišlja o smrti i postojanju nakon smrti, gdje je želi susresti jednoga dana.⁹

Posljednji vid ovog preporoda nastalog iz iskustva prve ljubavi je donošenje čvrstih odluka o neporočnom životu i stav prema ženama kao primjer idealizma.¹⁰ Ivan je bio svjestan kako kontakt sa ženskim bićem, nevođen snažnim idealima te nereguliran čudorednim i vjerskim načelima može proizvesti osrednjost i mlakost, o čemu razmišlja kao o ozbiljnoj mogućnosti koje je pošteđen, jer bi možda i sam postao žrtva »laganih nazora«. ¹¹ Godinu dana nakon Gretine smrti (1915), u mjesecu prosincu, najvjerojatnije za blagdan Bezgrješne, Ivan je učinio privatni zavjet čistoće do braka, očito uvjeren kako je zbog tragedije došlo jer je Greti nedostajalo bračnih i obiteljskih ideala. Nigdje u svome dnevniku ne govori kako je došao na tu ideju, niti tko mu ju je sugerirao, ali iz konteksta gdje spominje tu činjenicu čini se da je iskustvo prve ljubavi pridonijelo dozrijevanju ove ideje i njezinu ostvarenju. Sjećajući se Grete i osjećajući još uvijek veliku ljubav prema njoj, misli da bi joj trebao ostati vjeran cijeli život, da bi mu ona cijeloga života trebala biti idol:

Baš je čudan dan. Noćas sam žalosno o Anti snivao, a sada sam opet vidio Gretinu sliku — možda drugi put iza njene smrti. Bože, Bože moj, strašno. Greta, mila, draga Greta. Kad sam vidio one oči, mile i blage, onu spuštenu glavu, kose, ah, koje sam toliko puta gladio, sjetim se da bi joj morao ostati uvijek vjeran; da bi mi ona kroz cijeli život imala biti idol, koji bi ja opjevavao. I svaki si čovjek treba naći taj idol. Izgleda da je to za me otkrivenje: izmiren sam možda zauvijek s prirodom; ženski element je u mojem životu odigrao ulogu, koju mora. Sa ženskima više tude nema posla. Zaljubljivati se neću; moglo bi se izroditi u sjetilnost. Ostale ženske neka igraju u mome životu ulogu muškog osobito finog muškog prijatelja. No, strašno mi je kad pomislim da ću se uvijek morati kretati u društvu punom sjetilnosti. Neki dan sam zavjetovao Bl. Djevici čistoću sve do ženidbe; možda će to trajati i do smrti.¹²

Iz teksta se razaznaje kako zaljubljivanje služi kako bi u onoj drugoj osobi tražio »ideal« koji bi opjevao i kojem bi bio vjeran cijeloga života. Vezano uz to zavjetuje čistoću do ženidbe, želeći ostati dosljedan vjerskim idealima i Božjim

8 Ivan Merz, *Ljubav i čistoća*, Zagreb, str. 26: »Duša se je njena otresla prolaznosti i otišla je. Kuda? U vječnost. Ali Bože groza me hvata kada pomislim, da si je život sama uzela. Mrak me hvata kad pomislim, da je Vječnost izgubila. Bože, predobri Bože, saslušaj molitvu slabašnog crvića koji se straši da Te pogleda, kome vrag srce otruje daj Bože Vječni, daj Greti Vječnost. Oprosti i meni sve zlo i pokaži mi put pravde.«

9 *Isto*, str. 22–23: »Želim iz dna duše da je vidim tamo, na drugom svijetu. (...) Jest, Bože moj, ja te razumijem, život — veliš — je kratka teška kušnja — i tko ovu preboli istom stupa u život pun sjaja i boja...«

10 Ivan Merz, *Ljubav i čistoća*, str. 20: »Nema ženske, koja je njoj (Greti!) slična i zato svaki dublji osjećaj, koji se u duši pojavi spram gdje koje, u klici uništiti. Svrha — ideal — bi mi života bio, da dajem sobom dobar primjer i da u to 'mehaničko doba tehnike' i svoj dio pridonosim idealizmu.«

11 *Isto*, str. 27: »Da je sada živa, možda bi bilo sve drukčije ili možda ne. Možda bih i ja još bio dijete dvadesetog vijeka. Tko zna? Svevišnji najbolje uređuje.«

12 *Isto*, str. 84–85.

poukama, očito smatrajući to neobično važnim za budući bračni i obiteljski život. Iskustvo prve ljubavi pročistilo mu je shvaćanje ljudske ljubavi, otkrivajući mu svu svoju ljepotu i uzvišenost, pokazujući mu ulogu svakog elementa, napose spolnosti. Od tada pa nadalje erotski element u ljubavi, što ga je djelomično doživio u svome odnosu sa Gretom, bit će nešto što bi ga moglo poniziti, okaljati, učiniti ga »životinjskim«, i stoga ga se treba kloniti. Gretina se slika iskristalizirala u njegovoj duši tako da mu je postala duhovni, uzvišeni ideal prema kojemu je još dugo vremena težio.¹³

Ovo iskustvo kroz tragični kraj prve ljubavi pomoglo je Ivanu da se djelotvorno bori za čistoću svoje duše i da iziđe kao pobjednik. Osim toga iskustvo prve ljubavi sa svojim tragičnim završetkom usmjerilo je njegove misli i dušu prema religioznim vrijednostima i tako pridonijelo njegovu religioznom dozrijevanju. Isto tako, postat će mu izvorom jasnoće dok bude poučavao katoličku mladež katoličkim vrijednostima, pozivajući ih da sa svom ozbiljnošću pristupe odgoju za brak i obitelj.

1.3. Spoznaja i iskustvo zrele ljubavi

Osim literarnih, filozofskih, teološko–duhovnih refleksija, Ivan je u dnevniku ostavio i brojne analize svojih duševnih stanja, težnji, slabosti i moralnih borbi. Obdarena velikom osjetljivošću za zahtjeve prirodnoga moralnog zakona, Ivanova savjest jednako je tako osjetljiva na moralno ponašanje onih koji ga okružuju. Kad god je trebalo, ozbiljno je kritizirao nemoralno i nezrelo ponašanje svojih drugova. Napose ga boli farizejsko ponašanje mladih koji se priznaju katolicima, dok se nemoralno ponašaju u svakidašnjem životu.

Samokritičan glede vlastitih moralnih granica i slabosti, obraća se Bogu vapeći za pomoć da pobijedi zlo u sebi. Ne ostaje samo na priznanju slabosti, nego se s njima suočava na muževan i čvrst način nastojeći ih nadvladati, te tako odgovora onom unutarnjem zovu koji ga je poticao i zvao na ostvarivanje veće kršćanske savršenosti u ljubavi. Premda Ivan veli da se zauvijek pomirio s prirodom, tj. da više ne osjeća toga nagona i da je ženski element u njegovu životu odigrao onu ulogu koju je trebao te da se više neće zaljubljavati, ipak je daleko od trajnog rješenja problema ljubavi, koji mu se nameće sa svom intenzivnošću sve do kraja rata. Dok bilježi svaki pokret i titraj duše o temi ljubavi i o pitanju ljudskog nagona, problem ljubavi mu se nameće na dvije razine: teoretski i praktično.

Teoretski, problem mu se ne samo povećava nego i komplicira brojnim mišljenjima raznih pisaca i filozofa koje je čitao. Pitanje ljubavi mu se predstavlja kao veliki problem, te je bezuspješno želi definirati. Pita se sastoji li se samo u nečemu fiziološkom, kako mu sugeriraju pojedini pisci i mislioci, ili u njoj ima i nešto više. Često razmišlja o pojmu »Ewig weibliches — vječno ženskom«, nastojeći mu odre-

13 Ivan Merz, *Ljubav i čistoća*, str. 26: »No, što je na tome bilo zlo i prolazno nestalo je, ono uzvišeno i plemenito dalje živi u srcu mojemu, izdiže ga i daje mu hrane, možda sije i dobro sjeme. Svevišnji, molim Te da bude tako!«

diti bit i značenje,¹⁴ a uzdiže se u metafizičke sfere i nastoji izvesti po analogiji ljudsku ljubav iz božanske stvarnosti, ali odmah priznaje granice i nedostatke takvog razmišljanja. Ipak, dolazi do zaključka o prvenstvu duhovne dimenzije unutar ljubavi, o osobnom odnosu u relaciji muža i žene, čemu treba biti podređena tjelesna dimenzija, koja treba biti podčinjena višim ciljevima.¹⁵ Ove njegove spoznaje s vremenom će biti pročišćene i produbljene, tako da već 1919. godine na problem ljudske ljubavi gleda kroz nauk sv. Pavla, koji o ljubavi i braku govori kao slici odnosa koji postoji između Krista i Crkve.

No na praktičnom planu problem ljubavi je naglašeniji, jer je u životnom prostoru susretao djevojke koje su privlačile njegovu pozornost i simpatiju. Ni prema jednoj djevojci koju je kasnije upoznao nije, međutim, osjećao takvu ljubav kao prema Greti. One su više poticale njegovu refleksiju i omogućavale mu da bolje upozna žensku narav i njezine reakcije. Intenzivno osjeća žensku privlačnost i spolni nagon, ali mu ostaje gospodarom. Senzualnosti u svojim kontaktima s djevojkama osjeća i ocjenjuje kao nešto negativno, kao zlo koje ponižava i mladića i djevojku.

Njegova oštra reakcija protiv zlorabe seksualnosti koju je uočavao u svome okruženju pokazuje nam kako je imao visoko shvaćanje o ljudskoj seksualnosti i o težini grijeha uzrokovanim prekršajima moralnih normi na seksualnom području, o čemu je ostavio izvanredna razmišljanja i primjedbe koje nisu samo proizlazile iz njegove kršćanske savjesti, nego i iz jasne intuicije naravnoga moralnog reda.¹⁶

Treba također naglasiti njegovu hrabru borbu da zagospodari spolnim nagonom koji je kao zdrav i normalan čovjek osjećao.¹⁷ Svjestan je da bi popustiti nagonu značilo »baciti u blato svu svoju ideologiju«. ¹⁸ Sredstva koja u tom smislu upotrebljava su različita. U napastima si nastoji predstaviti i dozvati u svijest svoje ideale koji su došli u opasnost: »Ewig weibliches, memento mori, rad za čovječanstvo estetski osjećaj« ili npr. traži od kolege da prestane s erotskim govorom. Često se u molitvi obraća Gospi, zaziva je ili si jednostavno predočava njezinu sliku. Potpomognut milošću koju je od Boga u molitvi tražio, uspio je izaći pobjednikom, svjestan koliko je potrebno »krvave borbe da se ne potone u običnom svijetu«. ¹⁹

1.4. *Odgojna suodgovornost u vlastitoj obitelji*

Ivan je s osobitom nježnošću ljubio i štovao svoje roditelje, svjestan kako je u obitelji primio život i temeljne životne sigurnosti. Na odlasku u Opatiju piše: »Poljubim se s mamom i tatom. Kako li je slatka ljubav roditeljska! Ljubav je snažnija

14 Usp. Ivan Merz, *Ljubav i čistoća*, str. 50.

15 Usp. *Isto*, str. 106.

16 Usp. *Isto*, str. 121–123.

17 Usp. *Isto*, str. 33.

18 Usp. *Isto*, str. 28–29. Naravno, u ovom kontekstu riječ ideologija nema današnje značenje koje podrazumijeva zastupanje polovične istine kao da je cjelovita, nego jednostavno označava ideju ili uvjerenje.

19 *Isto*, str. 64–65.

od mržnje i straha.«²⁰ Kao sin bio je dobar prema roditeljima, premda nisu marili za vjerske vrijednosti. Već u osmom razredu ozbiljno se pita: »Koja je dužnost veća, prema kolegama ili roditeljima? Drugo ja roditelje milijun puta više volim nego kolege.«²¹ I prema tome Ivan stvara svoju odluku. Ali kad je u vojnoj akademiji njegova duša tražila odgovor na pitanje koja je dužnost veća, prema roditeljima ili prema Bogu, on i na to pitanje odgovara i dosljedno provodi spoznatu istinu. Uza svu ljubav prema roditeljima, Bog je na prvome mjestu. Uostalom, samo tako do kraja može ljubiti i roditelje.

Jedna od velikih Ivanovih briga stoga je bio vjerski preporod roditelja, što je smatrao svojim sinovskim poslanjem i dužnošću: »Najsretniji dan bi bio za mene, kad bi mi majka i otac postali dobri kršćani, kad bi naša porodica postala katoličkom porodicom; jer porodica je na zemlji najsvetija stvar. Molitvom će se dati mnogo toga učiniti. Kod oca dobro djeluju logički dokazi... A kod majke će moći djelovati ljubav k meni.«²²

Tom rečenicom Ivan je pogađao bit problema, ali i uspostavio točnu dijagnozu. Odgoj za njega nije bio jednosmjernan, nego je imao i povratnu reakciju, te je, svjestan značenja vjere, poticao roditelje na obraćenje. Do kraja ostvarena obitelj trebala je biti obitelj vjere, vođena i oživljavana vjerskim vrijednostima i sadržajima. Doista, trud mu je urodio plodom i otac mu je nakon dvadeset i pet godina primio sv. pričest, što će izazvati golemu radost: »Moje su molitve Srcu Isusovom uslišane... Milost — nadnaravni moment — ga je obratio. Još ostaje mama na brizi! Srce Isusovo pomoz!«²³ Ivan je znao da je život vjere pretpostavka i preduvjet dubljeg i životnijeg sjedinjenja u Bogu, tako da iz Pariza 21. 01. 1921. piše ocu: »Nadam se da će ona Ljubav koja nas veže, sada postati još dubljom i većom i da ćemo nakon borbe što je imamo biti u ovom životu biti združeni u Bogu.«²⁴ Merz je nastojao svoju obitelj približiti idealu Božje ljubavi, te piše majci uočavajući kako obitelj mora ostvariti duhovni imperativ:

Ti me siliš, da priznam kako mi je sveta ljubav prema tati i Tebi. Ipak bih htio, da se naše međusobno nastojanje ne upravlja samo na naše blagostanje, na naše zdravlje, već da mi obiteljski život promatramo kao sredstvo k jednom cilju: to znači djelovati u našem krugu na čast Božju i sreću našeg bližnjeg... osim veza naravne ljubavi, koji priroda i zahvalnost učvršćuju, mora biti uspostavljena i duševna srodnost.²⁵

Merz stalno misli na majčin duševni život, koji je posljedica odgoja. Nada se da će otac djelovati na njezinu dušu. Majka hoće da njezinu jedincu ovdje, na zemlji, bude dobro i lijepo. A Ivan, plamteći žarom božanske ljubavi, nastoji svoju majku i oca uzdići do višega gledišta, koje ovaj zemaljski život smatra samo putem u nebo. Ivanova žrtva i molitva urodila je uspjehom i u njezinu slučaju, te se majka

20 Dragutin Kniewald, *Ivan Merz — život i djelovanje*, Zagreb, 1932, str. 153.

21 *Isto*, str. 155.

22 Ivan Merz, *Put k suncu*, Zagreb, 1993, str. 25.

23 *Isto*, str. 40.

24 AIM, Pismo Ivana Merza, ocu Mavri Merzu iz Pariza s nadnevkom od 21. I. 1921.

25 AIM, Pismo Ivana Merza, roditeljima iz Pariza s nadnevkom 20. X. 1921.

pred kraj života obratila. Odnos sina i majke najbolje oslikava Zdenka Žanko nakon smrti Terezije Merz:

Ivan je usplamtio ognjen za bezbrojnim visinama, i takav zadivio, iznenadio, zapanjio i majku... Ona je ostala časom zbunjena pred svetačkom veličinom sina... Ali malo pomalo, molitva i milost Božja djelovale su tako, te je i ona istina sve polako i malim koracima pošla za gigantskim stazama sina... Stoga je još za njegova života, a osobito iza njegove smrti doživjela preporod, preobraženje, uskrsnuće duše po njemu. Tu i leži tajna njezine privlačnosti i miline: ta ona je prva učenica našega Ivana. To nije poniženje za majku, da je vodi, uči i preporuča sin svetac. U tom je naprotiv veličina njezina i zato je najviše poštujemo.²⁶

1.5. Marija kao uzor i pomoćnica u odgoju

Blažena Djevica Marija imala je posve određenu ulogu u Ivanovu životu. Upravlja joj iskrene i dirljive molitve i zazive da ga čuva i štiti, da mu pomaže u životu, da ga očuva od moralnog zla, da mu sačuva čistoću duše. Malo–pomalo će ideal žene naći potpuno ostvarenje u Mariji, u kojoj nalazi usredotočenje svega uzvišenog. Već u devetnaestoj godini Ivan se zavjetuje na čistoću do ženidbe, po svemu sudeći na blagdan Bezgrješne.

Za njega je Marija savršena žena koja ujedinjuje tri bitne stvari: Ljepotu, Dobrotu i Istinu, i kao takva treba biti ideal svake žene kao kasnije jamstvo zdrave obitelji:

Takav stav prema Blaženoj Djevici Mariji i iskrena pobožnost koju je prema njoj pokazivao imala je nekog utjecaja na sve njegove prijatelje kao i na mladež s kojom se rodio. Napose su djevojke znale to cijiniti jer je Ivan i svjesno kod njih budio osjećaj i ljubav prema Gospi čime ih je usmjeravao pravim životnim vrijednostima poziva žene i majke.²⁷

Marija je stoga zauzimala važnu ulogu i u njegovoj Orlovskoj organizaciji. U orlovstvu se osobito pazi na dobar primjer, a poglavito se štuje presveta Bogorodica. Svaki je orao vitez Marijin. Pred njegovom dušom uvijek lebdi dražesna slika Majke Božje, ovjenčana čarom djevičanstva. A iz toga izvire da orao u svakoj djevičici vidi sestru Gospinu.

2. Merzova skrb za obitelj

2.1. Društvene okolnosti i stanje obitelji početkom 20. stoljeća

Kako bi se dobro razumjeli misao i djelovanje Ivana Merza glede obiteljskog i bračnog života, valja propitati i društvene okolnosti njegova vremena te poteškoće i izazove s kojima se suočavala obitelj u ondašnjem društvu, punom negativnih utjecaja. Ivan je očima vjere razumijevao situaciju svoga doba i često je upozora-

26 Zdenka Žanko, *Terezija Merz*, u: Nedjelja, Zagreb, 16. lipnja 1935, br. 25, str. 2.

27 Božidar Nagy, *Tko je Ivan Merz*, str. 41.

vao na opasnosti koje su prijetile, od kojih je najpogubnija bila zaborav Boga, uslijed čega je ljudsko ponašanje bilo izobličeno:

Pogledajmo oko sebe. Mnogi ljudi ne misle na Boga, Tvorca ovoga svijeta. Život mnogih ljudi protivi se zakonima Boga i Crkve. Obitelji propadaju zbog nečudorednosti, novinstvo je zlo, kazališta su širitelji pokvarenosti, državnici u mnogočemu loše upravljaju. Ni škole, ni moda, ni znanost, ni umjetnost, ni izlozi ni gospodarstvo nisu velikim dijelom u skladu sa Božjim zakonima. No od svih suvremenih zala jedno je između najvećih: zla novina i knjiga.²⁸

Ivan vrlo dobro detektira mentalitet svoga svijeta. Glavni razlog, po njemu, što je suvremeno društvo u tako očajno lošem položaju je to što »čovjek sam sebe smatra Božanstvom, o živomu Bogu ne vodi više računa«²⁹. Zadirući dublje, traži točne uzroke takvih stavova u mentalitetu njegova vremena, za što drži odgovornim tri ideologije: 1) racionalizam (tražeći istinu, posve zaobilazi vjeru); 2) naturalizam (filozofski sustav koji niječe istočni grijeh i proglašava ljudsku narav po svojoj biti neiskvarenom); 3) liberalizam (krivo poimanje slobode).

Merz spominje otpad društva od Boga te »medijske« i druge čimbenike pokvarenosti (filmovi, moda, kult golotinje, alkoholizam, nesvetkovanje blagdana) koji utječu na oblikovanje, tj. deformiranje obiteljskog i bračnog života, čije su posljedice višestruke:

»Ovi čimbenici dovode do društvenih posljedica kao što su: umorstva djece, spolne bolesti, rastave braka, porast broja prostitutki, homoseksualaca (u Berlinu ih je tada 30000)«.³⁰ Međutim, odgovornost se ne može prebacivati samo na društvo i na druge, nego Merz upozorava katoličke roditelje »na tolike naše mladiće koji se klatare po birtijama, psuju, zameću kavge, koji čitaju sramotne novine«.³¹

Premda roditelji misle da su za sve krive političke prilike i da će sve krenuti nabolje kad se one poprave, Merz je znao da je to jednostrano promatranje stvarnosti s ciljem otklanjanja vlastite odgovornosti. Primjere razaranja ljudskog dostojanstva vidio je posebno dok je boravio na vojnoj akademiji u Beču. Nemoral je bio teško podnošljiv za čovjeka kao što je bio Ivan, jer je bio svjestan da se smisao čovjeka time svodi na isti smisao kao u životinje, čije preživljavanje uvjetuju nagoni, dok su čovjeku prirodni volja i razum.³² Zaključuje da takvi nemoralni vojnici ne mogu osnovati kvalitetnu i zdravu obitelj, a posebno pogubni su bili alkohol i blud.³³

28 Ivan Merz, *O suvremenim zabludama i lošem stanju današnjega lošeg društva*. u: Orlovski vjesnik, Zagreb, 15. 01. 1928, br. 1, str. 1.

29 *Isto*, str. 1.

30 Usp. Ivan Merz, *Borba protiv suvremenog poganstva*, u: Katolički tjednik, Sarajevo 1928, br. 22, str. 2.

31 Ivan Merz, *Katoličkim roditeljima* u: Nedjelja, Zagreb, 03. 05. 1925, god. IV, br. 18.

32 Ivan Merz, *Ljubav i čistoća*, str. 36: »Najveće zlo je nonšalansa (nemar). Da se iz svojih zala iskopaju, ja bih ih tjerao da neumorno rade. Rad je potreban... ovdje postoji samo zlo! Ognjište je nemorala i propasti Austrije.«

33 *Isto*, str. 42–43: »Da, Č. i P. bijahu jučer kao životinje pijani. Ostali bijahu u bludilištu i pričahu o raznim tamošnjim životinjama užasne stvari (...) Danas mi donesoše sliku jednoga gologa akade-

Ivana muči velika moralna zabluda ljudi koji pokazuju veliko nepoštivanje prema obiteljskoj zajednici i smanjuju njezinu ulogu i vrijednost, zaboravljajući kako je samo zdrava obitelj temelj europske budućnosti: »O braku i materinstvu tu nema govora, tu postoji samo tzv. optimistički nazor života, razumijevanje i ljepota života i kao najveći izražaj ti izljevi ljubavi.«³⁴ Takvo se uživanje protivi Božjem naumu stvaranja obitelji u svrhu rađanja djece:

Ne znaju jadnici da su upravo robovi krivoga i protunaravnog shvaćanja o ljudskom tijelu. Mjesto da se drže prirodnoga zakona, koji je ljudima dan poradi budućega djeteta, namjesto da snagu toga zakona svedu na kolotečinu poretka, kako to Bog hoće — u kršćanskom, po Crkvi posvećenom braku — oni na štetu cjelokupnom čovječanstvu, na štetu onih divnih duša, koje dobri Bog prema zamisli svojoj hoće da stvori, rasiplju svoju snagu.³⁵

Merz se ne zaustavlja na analizi društva i uočavanju problema, nego traži rješenje, kao i uvijek, u okrilju Crkve, za koju s optimizmom drži da može preporoditeljski i prosvjetiteljski djelovati na društvo i pojedince s ciljem odgoja dobrih obitelji.³⁶ Za obnovu društva, obitelji i braka Merz naglašava važnost udruživanja omladine u Katoličku akciju. Rad s mladima rad je za budućnost, te stoga prati rad i izvještava o uspjehu omladine udružene u Katoličku akciju u Njemačkoj, Belgiji, Španjolskoj, Nizozemskoj (uspjeli podići vlastitu radiostanicu koja parira bezobraznim radioemisijama drugih postaja), Belgiji, Italiji i drugim zemljama Europe. Cijeli svoj plan i program rada s mladima on će ostvarivati u Hrvatskom orlovskom savezu, kojemu će biti gorljivi pobornik.

2.2. *Zagovornik ispravne obiteljske politike*

Njegova nastojanja za obnovom cjelokupnog društva polaze od uvjerenja da je »obitelj prva stanica naravnog ljudskog poretka, ona je bila prije naroda i prije države i zato ima više prava negoli narod i država«³⁷. Cilj mu je da omladina u Orlovskoj organizaciji uči kako je kršćanska obitelj prva i glavna stanica svakoga društvenog poretka i da je »prvi i glavni uvjet narodne sreće čestita kršćanska obitelj«³⁸, a nije moguće osnovati čestitu obitelj ako se omladina ne odgaja »u svetoj ljubavi prema biseru čistoće, u štovanju roditeljske vlasti i u samozataji. Te su obiteljske krijeposti temelj društvenog poretka; a u tim se krijepostima vježbaju Orlovi.«³⁹

mičara, koju je imala neka kelnerica. Razderao sam je. Nazvaše me popom. Noćas su četiri akademičara slavila s bludnicama orgije. Prvi je ležao šest mjeseci zbog teške spolne bolesti u bolnici (...)
Samo fakta nabrajam. Konsekvencije više ne vučem. Europa ili bludnica...«

34 *Isto*, str. 50.

35 Ivan Merz, *Ti i ona*, Knjižnica Novi život, svezak 1, Zagreb 1926, str. 21.

36 Usp. Ivan Merz, *Katolička tragedija*, u: Hrvatska prosvjeta, Zagreb, 25. 07. 1921, god. VIII, br. 9–10, str. 280.

37 Ivan Merz, *Vjerski odgoj omladine*, u: Nedjelja, Zagreb, 17. 07. 1938, br. 29, str. 2–3.

38 Ivan Merz, *Katoličkim roditeljima*, u: Nedjelja, Zagreb, 03. 05. 1925, god. IV, br. 18.

39 *Isto*.

Duboko svjestan duhovnog i moralnog pustošenja, Merz je smatrao da je primarna temeljita duhovna obnova, moralna i odgojna preobrazba. Bitni dio te preobrazbe je odgoj za obiteljski i društveni život. Znajući da o sustavnosti i učinkovitosti odgajanja ovisi snaga obiteljskih zajednica, a o njima gospodarski, društveni i kulturni napredak hrvatskog naroda, često je pozivao na odgovornost sve one koji trebaju biti podrška obiteljima, od roditelja do svećenika, od učitelja do društvene vlasti, kako bi obitelji postale prava vrela života i ljubavi.

Iz pisma prijatelju dr. Matiji Beliću, upućenom 1924. njemu i njegovoj supruzi, jasno se vidi Ivanovo shvaćanje i visoko poštivanje kršćanske obitelji:

Od svega lijepog što sam vidio u Đakovu moram Vam priznati da mi se ipak Vaša obitelj najbolje svidjela; vidio sam konkretno pred sobom jednu kršćansku obitelj i mogao sam shvatiti posve zorno nauku sv. Crkve o zamašitom značenju porodice, o prioritetu porodice nad društvenom vlašću, državnom, o pravu roditelja na kršćanski odgoj u školi — napokon o svemu onom što se nadovezuje na ovu prvu stanicu naravnog društva, uređenog prema uzoru odnosa između Krista i njegove svete Crkve...⁴⁰

Dostojanstvo obitelji, prema Merzu, ne brani se samo političkim parolama, nego kršćanskim življenjem i provođenjem dosljedne politike utemeljene na kršćanskim vrijednostima: »Uzalud ćemo vikati *živjela Hrvatska*, uzalud ćemo se nadmetati u rodoljubivim praznim frazama i hvastati se rodoljubnom politikom, ako naša politika ne bude kršćanska. Svaka pak kršćanska politika mora ići za tim da dobijemo što više kršćanskih obitelji, u kojima će bračni drugovi živjeti u nerazdruživoj vjernosti sve do smrti«.⁴¹

Treba se pritom ugledati u Svetu obitelj, alegoriju socijalnog preporoda, težiti jednakosti muškarca i žene, pozitivnim društvenim promjenama kao što je težila Sveta obitelj (Majka Božja, mali Isus i sv. Josip.) Božanska obitelj — nije li ona alegorija socijalnog preporoda u kršćanstvu i oslobođenja žene (Marija), djeteta (Isus) i radnika (Josip)? Ujedno naglašava važnost jednakosti žena, djece i radnika, koji su kroz povijest bili najčešće, ako ne i u pravilu, potlačeni i obespravljani.⁴²

Hrvatski orlovski savez je pod Ivanovim vodstvom odgajao hrvatsku mladež tjelesno, intelektualno, moralno i vjerski, stvarajući prave Kristove vitezove koji posvuda javno ispovijedaju katolička načela i pomažu Crkvi da se učvršćuje i širi u hrvatskom narodu. Svaki orao, svaka orlica postaje društvenim apostolom; u cijelo ljudsko društvo, u obitelji, među pojedince i u sve ljudske ustanove unosi kršćanski nauk. U taj socijalni apostolat spada i »poduka kako će se u ekonomski život unijeti kršćanski nauk«.⁴³ Ideja orlovstva je bila odgojiti elitu svjesnih katolika koji će biti preporoditelji svoje okoline.

»Glavna i bitna zadaća orlovstva jest kršćanski odgoj omladine i to takav odgoj da ta omladina bude sposobna služiti se najsuvremenijim sredstvima katoličkog

40 Pismo obitelji Belić, 1924, objavljeno u knjizi B. Nagy, *Borac s bijelih planina Ivan Merz*, FTI, Zagreb, str. 266–267.

41 Ivan Merz, *Ti i ona*, str. 70.

42 Usp. Ivan Merz, *Plamen za visinama*, FTI, Zagreb, 1999, str. 61.

43 Ivan Merz, *Vjera i gospodarstvo*, u: Orlovska straža, Zagreb, 01. 07. 1927, br. 7–8, str. 226–227.

apostolata, da zna širiti katolički tisak i prirediti poštenu kršćansku zabavu, da zna upozoriti na svu bestidnost sramotnih izloga.«⁴⁴

Iako orlovstvo želi osposobiti vođe za katoličko–ekonomsko–socijalnu akciju, ono ispred sebe ima uvijek potrebe obitelji, te je stajališta »da su djeca vlasništvo roditelja. A orlovska organizacija samo želi nadopuniti taj obiteljski odgoj. I jer odgoj u obitelji mora biti katolički odgoj, odgoj je u Orlu katolički.«⁴⁵

2.3. *Borac za dostojanstvo žene*

Velik dio svojih nastojanja Merz je posvetio problemu žene u društvu. Još od mladih dana uviđao je koliko je uvelike degradirana i podčinjena muškarcu, ili bolje rečeno muškim strastima i nemoralu, što je bilo vrijeđanje njezina dostojanstva i pretpostavka raspada obitelji. Ponašanje muškaraca prema ženama kao da su niža bića i samo simboli strasti osuđivao je sa svom ozbiljnošću, svjestan potrebe da žena bude istinski poštovana:

Jedan od najtočnijih kriterija za prosuđivanje čudoredne razine jednoga razdoblja jest kako se žena poštuje u dotičnom narodu. Znamo da se ona u prijašnjim vjekovima cijenila i književnici su sanjali o idealima i čistim ljepoticama — omladina je maštala o neznanjoj i čarobnoj — a danas je ideal društva i mladeži gola žena sa kino platna koja nije ni sestra, ni majka, ni čovjek.⁴⁶

Bitna značajka Ivanova apostolata je tako borba za dostojanstvo žene preko Saveza hrvatskih orlica, te su ga žene i djevojke zbog toga prozvale »vitezom ženske časti«. Marica Stanković upravo taj naziv odabire za naslov serije svojih članaka koje je objavila u časopisu *Za vjeru i dom* prilikom desete obljetnice njegove smrti, te svjedočeći veli:

Za njega je žena nešto veliko i uzvišeno. Ona mu je kopija njegove ljubljene majke; još više ona mu je sestra Djevice iz Lurda, koju će cijeloga života ljubiti žarom sredovječnih mistika. Upravo zato vrijeđa ga ne samo nabacivanje na žensku časti i dostojanstvo već ga duboko vrijeđa lakoumno ponašanje onoga ženskog svijeta koji zaboravlja kakovu vrednotu nosi u sebi... A to samo za to, jer je jasno vidio što znači u životu obitelji i naroda dobra žena, a kako utjecaj zle žene ostavlja nezdrave tragove i razara obitelji i narode.⁴⁷

Borba za dostojanstvo žene posebno je dolazila do izražaja u Ivanovim reagiranjima u području mode, nečednog odijevanja, plesa i ostalih stranputica ondašnjega »suvremenog« života, čemu je posvetio mnoge stranice svojih spisa. No Merzova borba za čast i dostojanstvo žene nije se ograničila samo na ovaj negativan vid očuvanja ženskog dostojanstva nego ide dalje i dublje. Želi ženu oduševiti

44 Ivan Merz, *Orlovstvo nije nikakva novotarija*, u: Katolički tjednik, Sarajevo, 30. 09. 1928, god. IV, br. 40, str. 5.

45 Ivan Merz; *Katoličkim roditeljima*, u: Nedjelja, Zagreb, 03. 05. 1925, god. IV, br. 18, str. 1.

46 Ivan Merz, *Smjernice za obnovu kršćanskih čudorednih običaja*, u: Katolički tjednik, Sarajevo, 1928, br. 14, str. 2–3.

47 Marica Stanković, *Vitez ženske časti*, u: *Za vjeru i dom*, Zagreb, 1938, br. 7–9, str. 139.

i potom je potpuno uključiti u apostolat te ističe njezinu veliku moguću ulogu u apostolskoj djelatnosti. O tome govori na mnogim mjestima, a sustavno je svoje misli iznio u knjižici *Junački život sv. Ivane od Arka*. Njome je ovu francusku nacionalnu sveticu predložio za zaštitnicu i uzor Orličke organizacije. Na primjeru sv. Ivane Merz iznosi tri vrste javnog apostolata orlice: čudoredni, vjerski i politički. On ističe da kršćanstvo osposobljava ženu za herojska djela ljubavi, a Crkva omogućuje procvat njezinih potencijalnih sposobnosti. Cilj svake orlice je u svom narodu i obitelji postati apostolica Kristova kraljevstva: »A jer se poziv žene vrši u glavnom u obitelji, Orlica će uzornim vršenjem svojih kućnih dužnosti biti na ugled svima i tako primjerom pokazati da je obitelj temeljna stanica u narodnom životu i da su oni narodi zdravi, u kojima se dobro odgajaju djeca, koji jednom riječju imaju zdrave obitelji.«⁴⁸

Merz se bavio i ostalim problemima žene u suvremenom društvu i nastojao je dati načela i smjernice djevojkama koje su bile organizirane u Orlovstvu, ne udaljavajući se od crkvenog nauka. U to vrijeme je bilo aktualno pitanje ženskog prava glasa, na što se također osvrnuo, držeći se jasnog i gotovo revolucionarnog stava za ono vrijeme, pun povjerenja prema osjećaju žena za istinske vrijednosti: »Suvremeno iskustvo je pokazalo da je žena povoljno djelovala u zemljama gdje je imala utjecaj na zakonodavstvo i to poglavito na zakone o zdravstvu, o uvjetima rada, o uređenju plaća, o zaštiti djece i o pobijanju alkoholizma.«⁴⁹ Merz smatra da žensko pravo glasa koristi općem dobru i odbacuje mnogo odlučnije od muškaraca sve što ugrožava domaće ognjište. Ako se ženi daje pravo glasa, ona zastupa interese obitelji.

2.4. *Odlike zaručnice i majke*

Merz je smatrao da se katoličkim djevojkama iskazuje najveća čast i poštovanje ako se u njima promatra zaručnice i majke:

Plemeniti mladić počima da osjeća u stanovitim godinama svoga života neku osamljenost. U njemu se budi težnja za družicom, koja će svojim blagim, dobrim, vedrim bićem uljepšati njegov život. Ona će ga razumjeti, zanimat će se za sve, za što i on, poduprt će ga u radu i tješiti u teškim časovima života. Ona će postati kraljicom njegova doma, u kojem će on rado boraviti. Rad će mu biti lakši, jer će znati da radi za ljubljenu ženu kod koje se nakon teškog rada oporavlja.⁵⁰

Prema Merzu mladić treba tražiti samo poštenu bogoljubnu ženu i štedljivu djevojku koja se razumije u gospodarstvo i gleda na red i čistoću. Žena mora biti srce obitelji, a to srce mora biti ponizno i pobožno: »Bez prave pobožnosti žene niti će muž, niti njegova djeca biti sretni. Svaku porodicu snađu brige, trpljenja, nesreće. Jedino se pobožna duša može da snađe u svim tim poteškoćama i neće smalaksati pod bremenom života.«⁵¹ Rado stoga ističe da je najveće dobročinstvo

48 Ivan Merz, *Žena Katoličke akcije*, u: *Za vjeru i dom*, Zagreb, 1928, br. 6, str. 16.

49 Ivan Merz, *Žena i politika*, u: *Za vjeru i dom*, Zagreb 1925, br. 2, str. 22–24.

50 Ivan Merz, *Ti i ona*, str. 41.

51 *Isto*, str. 60.

što ga Bog po prirodi čovjeku može dati dobra majka. I najsiromašniji čovjek je sretan ako mu je Bog dao dobru kršćansku majku. Čovjek se u najtežim trenucima života sjeća svoje majke čak i onda kad je mrtva. Uspomena na dobru kršćansku majku može čovjeka spasiti i vratiti na stazu vjere ako je možda zalutao i posrnuo.

2.5. *Uloga muškarca u obitelji*

No da bi žena mogla biti žena i da bi mogla ostvariti poslanje supruge i majke, potrebno je da i muškarci budu svjesni svoje odgovornosti i poziva. »Da, to najviše jednu ženu osvoji kad je uvjeren da mužu nije stvar i da bi je umio voditi.«⁵² Muž je glava obitelji i brine za egzistenciju. On ima ulogu zaštitnika obitelji. Svoju ljubav prema domaćem ognjištu najbolje pokazuje poštujući i njegujući obiteljski život. Kao glava obitelji treba davati lijep primjer ljubavi i nikada ne žalostiti svoje ukućane rasipnošću, pijančevanjem, noćnim izbivanjem i nečistim životom. Svojim radom treba pospješiti napredak svoje kuće i posjeda. Iznad svega treba duboko poštivati i ljubiti svoju ženu, a djecu odgajati u posluhu i strahu Božjem. Trebaju ga krasiti bogoljubnost i domoljubnost te nadasve kršćanska ljubav i milosrđe prema svima što trpe oskudicu.

Zaključak

Merz, kojemu je »katolička vjera bila zvanje«, shvaćao ju je i kao sustav duhovnih vrijednosti kojima se hrani obitelj i koja svakoj obitelji postaje zvanje. Vjera je vrelo čudorednog zakona koji otvara čovjeku neizmjerni put prema vječnosti, te Merz naglašava njezinu veliku važnost, kako za pojedinca tako i u krugu obitelji. Čvrsta povezanost obitelji s Katoličkom crkvom povezuje kršćansku obitelj s Bogom i odvraća od iskrivljene slike ljubavi i braka koju sa sobom nosi moderno društvo. Kako je i sam po vjeri išao putem savršenosti, poticao je pojedince i obitelji da iz dana u dan njome otvaraju vidike, postaju nesebični ljudi, snažni u borbi sa zlim. Tako obitelj ne ostaje zatvorena sama u sebi, nego otvorena prema bližnjemu, Crkvi i Bogu i njegovu kraljevstvu na zemlji. Životom po evanđeoskim vrijednostima izgrađuje se ljubav između muža i žene, a njihova ljubav prema djeci otvara prema nadnaravnoj ljubavi. Iz svega rečenog je razvidno kako katolička obitelj, prema Merzu, oplemenjena apostolskim radom evangelizatora, treba biti žarište apostolata ne samo u svojim granicama nego i izvan doma.

Premda o obitelji nije napisao sustavnih teoloških traktata, pa tako i nema razvijen cjeloviti sustav teološke misli o njoj, niti pak zahvaća cjelovitu problematiku života u obitelji, Ivan Merz se ipak svojim životnim stavovima, vjernošću nauku Katoličke crkve i zauzimanjem za obitelj pokazao kao prorok svoga vremena. Iz tolikih ulomaka života i pisane ostavštine ipak se mogao izraditi mozaik nauka o obitelji, čija poruka ni danas ne gubi na aktualnosti i sadržajnosti. U suvremenom

52 Ivan Merz, *Ljubav i čistoća*, str. 130.

svijetu u kojemu eros i erotičnost postaju dominantni elementi u odnosu muškarac — žena, ostvarivi isključivo u okvirima tijela i tjelesnosti, Merz je ostavio primjer kako autentična kršćanska ljubav (agape), dana od Boga snagom Duha Svetoga, treba odigrati presudnu ulogu u odgoju mladih ljudi za obiteljski život i vrijednosti. Potvrdu za to dalo je i crkveno učiteljstvo, a na osobit način papa Benedikt XVI svojom enciklikom *Deus caritas est*, koji je ukazao na radikalnu novost koju je kršćanstvo unijelo u svijet poimanjem zrele i zdrave ljubavi, življene na način sukladan Božjoj volji i njegovu nauku. Nadalje, dok suvremena obitelj teži tome da djeci ponudi višestruki i raznoliki odgoj, počevši od umjetničkih do športskih dimenzija, Merz ukazuje kako ništa od toga nije dostatno i ne može nadomjestiti vjerski odgoj. Tek odgajajući za duhovne vrijednosti, obitelj ispunjava svoj cilj i ostvaruje smisao postojanja. Osim toga, Merzovo inzistiranje da se cijelo društvo uključi u zaštitu obitelji ispravnom obiteljskom politikom, kao na primjer podupiranjem kršćanskih vrijednosti ili davanjem prava glasa ženi, vrlo je napredno i aktualno i danas. S tim u vezi može se usporediti interverte blaženoga Ivana Pavla II kao i Benedikta XVI, koji neumorno ponavljaju društvenim i političkim čelnicima kako imaju zadaću skrbiti za dobrobit obitelji kao temeljne zajednice ljudskoga društva, čim se najbolje skrbi za društvo u cjelini. Kako se moglo vidjeti, Merz nije ništa manje suvremen ni onda kad se zalaže za ostvarenje prava žene i za promicanje njezina dostojanstva, što je jedna od čestih i gorućih tema modernog društva. Pokazujući odgovorno kako žena svoje pravo i dostojanstvo ostvaruje onda kad se ostvaruje pred Bogom kao žena i majka, kao apostolica i nositeljica božanskih vrednota života, Merz ukazuje kako bi promicanje svakoga drukčijeg »dostojanstva« samo bilo na njezinu štetu.

Merz je također kroz svoju mladenačku borbu ostavio svjedočanstvo kako kršćansko poimanje obitelji ne bježi od tijela, jer kršćanstvo je utjelovljeno u svijet i ljudski život, nego se događa u tijelu, s time da u njemu treba živjeti prema zakonu Duha. Iz dana u dan povećani broj rastava braka u suvremenom društvu govori o tome kako se obitelj ne može dugoročno graditi na erotičnosti i tjelesnome, nego erotično i tjelesno treba biti podloženo i vođeno snagom vjere i Božje ljubavi, kako je osjetio i blaženi Merz, čime je potvrdio neprolaznu vrijednost svoga svjedočanstva i životnih stavova u kojima je sazeo pred Bogom. Njegov primjer i zauzimanje za obitelj mogu postati ljekoviti i danas, kao što je njegovo »orlovsko« djelovanje bilo tada dragocjeno i spasonosno hrvatskoj katoličkoj mladeži okupljenoj oko njegova uzvišenog lika.

The Concept of the Family in the Thought of Ivan Merz

Ivan Bodrožić*, Zorica Šitum**

Summary

In this two-part article the authors examine Ivan Merz's attitude toward the family and family values. In the first section they point out the crucial moments in Merz's personal experience of the family, his family upbringing and pro-family education. With this as a frame of reference they present the upbringing received from his parents in Banja Luka as experienced in his boyhood and youth. This is followed by an analysis of his falling in love for the first time and his understanding and experience of mature love. They then demonstrate how he influenced his own parents by educating them in the faith and urging them toward conversion. Finally, the authors do not fail to note that Ivan Merz's ideal as well as his help in educating for family values was the Blessed Virgin Mary. In the second section of the article the authors examine Merz's activities for the good of the family on the level of Orlovstvo, the lay organization of which he was head. Of interest primarily is Merz's analysis of the social environment and situation in the family at the start of the twentieth century wherein he points out a great number of destructive factors. The authors demonstrate how Merz becomes the patron of the family and family rights and values, that is to say, an advocate for a sound family social policy in precisely this sort of society. Also, he seems to be a champion of women's dignity who insists in a special way on the attributes of the fiancée and mother and does forget to speak of the proper role of the man in the family.

Key words: Ivan Merz, family, upbringing, love, moral education, faith education

* Prof. dr. sc. Ivan Bodrožić, Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb. Address: Vlaška 38, 10 000 Zagreb, Croatia. E-mail: ivan.bodrozic@gmail.com

** Zorica Šitum, dipl. theol., Primary school »Queen Jelena«, Solin. Address: Put mira b. b., 21210 Solin, Croatia. E-mail: situmica@hotmail.com